

Rigoberta Menchu, *1959, vrouwengeschiedenis (2001)

Sieth Delhaas

Doorkijk, KVG, juni 2001

Ze is van 1959. Al tijdens haar jeugd in Guatemala schrijft ze geschiedenis door de strijd voor haar volk en andere volken in Zuid-Amerika en doordat ze in 1992, pas 33 jaar oud, de Nobelprijs voor de vrede kreeg. In het jaar dat de wereld 500 jaar Columbus viert. Columbus die in 1502 de kust van Guatemala ontdekt.

De vrouwenbeweging wereldwijd heeft zich sterk gemaakt voor de toekenning van die Nobelprijs aan Rigoberta Menchu.

Om het verhaal van Rigoberta te kunnen begrijpen is het nodig iets over de geschiedenis van Guatemala te weten.

Uitbuiting en onderdrukking

In de 16^e eeuw verovert Spanje de smalle door Indiaanse volken bewoonde strook land in het Oosten van Zuidelijk Amerika. Sindsdien zijn de bewoners van Guatemala tot slavernij veroordeeld. De koloniale overheersers zijn alleen geïnteresseerd in producten die goed geld opleveren. Daardoor veranderde de gevarieerde landbouw van de Indianen in monocultuur. Grootgrondbezitters en later ook multinationale ondernemingen overheersen het land. In 1954 besloot een hervormingsgezinde regering braakliggend land van een bananenmultinational te onteigenen en onder arme boeren te verdelen. Het bedrijf accepteerde de onteigening niet en bracht in buurland Honduras een huurleger op de been. De legeraanvoerder werd, nadat hij de regering had verjaagd, president en handlanger van de bananenonderneming. Toen verkocht de United Fruit Company haar grondbezit aan een andere gigant: Delmonte. Deze praktijken tekenen het verleden van Guatemala.

Grootgrondbezitters zijn niet meer alleen Spanjaarden. Er vond vermenging plaats, die meestal op verkrachting berustte. Maar de machthebbers bleven wel het gedragspatroon van de 16^e eeuwse goudzoekers vertonen. De eigen cultuur van de Indianen werd niet alleen veracht door die machthebbers, maar was ook bedreigend voor hen, en daarom verboden door zowel de rooms-katholieke kerk als de staat. De Indianen probeerden tegen de verdrukking in hun identiteit te bewaren. Als ze onderwijs kregen, moesten zij de taal, de cultuur en de geschiedenis van de onderdrukker leren. Dat gaf hen een diep minderwaardigheidsgevoel. In het andere geval werden zij met opzet ongeletterd gehouden en politiek buitengesloten. Dat veroorzaakte miljoenen psychologische slachtoffers door angst, passiviteit en fatalisme.

In de jaren zestig van de 20^e eeuw, de tijd waarin veel door West Europa gekoloniseerde volken zich proberen te bevrijden, begint ook in Guatemala de vrijheidsstrijd. De guerrilla's zijn Indianen, die opkomen voor de arme boeren. Dit verzet maakte de repressie van de militairen tot voor kort nog heviger.

Haat en angst

Op haar twintigste zet Rigoberta zich aan de studie van het gehate Spaans. Ze beseft dat ze alleen in die taal het verhaal over haar volk aan de wereld kan vertellen. Zo ziet dat verhaal er uit: Rigoberta's ouders, net als andere boeren van hun land gejaagd, hebben met hun kinderen een stukje berggrond ontbost, verscholen voor de soldaten. Ze is het zesde kind in het gezin. Haar oudste broer heeft ze nooit gekend. Tijdens de oogst toen haar moeder met hem op haar rug op het veld van de grootgrondbezitter werkte, sproeide een vliegtuigje insecticide. Ondanks de arbeidsters en kinderen op het veld. De jongen stierf kort daarna. Twee andere broertjes stierven aan ondervoeding. De bergbewoners moesten na een reis van twee dagen en nachten in gesloten vrachtwagens maandenlang op de plantages werken voor een hongerloon. Kinderen vanaf twee maanden werden meegesleept.

Van haar achtste tot haar tiende jaar werkt Rigoberta mee in de koffiepluk. Daarna moet het gezin in de katoenvelden gaan werken. Al jong doorziet ze het onrechtvaardige systeem dat niet alleen haar familie, maar haar hele volk treft. Nog slechter vindt ze de positie van de vrouw die naast de dagelijkse arbeid op het veld voor haar tien kinderen moet zorgen, terwijl de dagen beginnen om drie uur in de ochtend. Mannen van haar eigen volk die gedwongen in het leger zijn geweest, verkrachten de meisjes op het veld.

Haat en angst voor dit leven griffen zich in Rigoberta's hart. Wanneer haar broertje sterft besluit ze nooit kinderen te krijgen.

Vanaf haar negende bewerkt ze samen met haar vader het eigen stukje land, dat voldoende voedsel oplevert. Bedden heeft het gezin niet. Het gezin slaapt op lappen op de grond. Binnen is het even koud als buiten, door de spleten in de muren. Vanaf de inwijding, ze is dan tien jaar, begint ze zich in te werken in de gemeenschapstaak van haar vader. Het Mayageloof is vermengd met het katholieke, dat met de overheersers naar hun land kwam. Haar vader bidt voor op vergaderingen, houdt gebedswakes bij stervenden en zieken en coördineert allerlei zaken in de gemeenschap. Rigoberta leert wat hij haar voordoet. Ze begint met de geloofsoepvoeding van kinderen, later werkt ze ook als catechiste op de plantages. Hun catechetisch werk is vermengd, zoals het hele dagelijkse leven, met gebruiken, ceremonies en rituelen van de Maya-godsdienst. In haar boek, dat ze niet zelf heeft geschreven, maar gedictieerd – zo slechts is haar Spaans dan nog – wijdt ze uit over die gebruiken. Vele verzwijgt ze, omdat deze rituelen de kracht van de indiaanse bevolking betekenen en ze daardoor kunnen overleven in hun verzet tegen de onderdrukker. In de katholieke godsdienst is het vooral de figuur van Jezus die hen aanspreekt, die ze als iemand zien die het ook voor hen zou opnemen.

Strijd

Wanneer Rigoberta 14 jaar is, sterft haar vriendin Maria door dezelfde oorzaak als haar oudste broer. Ze is diep geschokt. Vanaf dat moment besluit ze koste wat kost haar volk te helpen. Studie zou de enige weg zijn. Haar vader verbiedt haar dat omdat hij weet dat studie haar van de Indiaanse gemeenschap zal vervreemden. Ze wordt dienstmeid in de stad. Daar ziet ze veel. Haar meesteres preste het andere dienstmeisje met haar zoons naar bed te gaan om hen het seksuele spel te leren. Bang dat haar hetzelfde zal overkomen, keert Rigoberta terug naar huis. Het is de dag dat haar vader is gearresteerd. Vanaf dat moment begint de strijd. De onderhandelingen met de grootgrondbezitters, de strijd tegen de moordcommando's. Ze leert haar volksgenoten zich te organiseren in hun eigen dorpen. Ze trekt rond en sluit zich aan bij de coöperatie van boeren. Nog geen drie maanden nadat zij en haar broers het geld bij elkaar hebben om hun vader vrij te kopen, vinden ze hem gefolterd en bijna dood in het veld. In 1980 tenslotte verbrandt hij levend, samen met 38 andere slachtoffers tijdens een vreedzame demonstratie bij de Spaanse ambassade in de hoofdstad.

Via de Indiaanse boerenorganisatie wordt het netwerk van boerengemeenschappen steeds groter. De dorpen van de boeren worden met vliegtuigen bestookt, terwijl zij zelf niet meer hebben dan hun stokken.

Kroon op haar werk

Rigoberta ontdekt dat niet alle ladino's (mengras) en blanken hun vijanden zijn. De arme ladino's hadden het even slecht als zij.

Veel nonnen bij wie Rigoberta op haar reizen regelmatig overnacht, helpen haar met lezen en schrijven. Alle leden van de familie Menchu zijn bij het verzet betrokken. Om hun eigen gemeenschap niet in gevaar te brengen, verspreiden zij zich over het land. In 1979 wordt haar broer gepakt. De

foltering en zijn einde, waarbij de familie gedwongen moet toekijken, beschrijft Rigoberta in haar boek. Als haar moeder twee jaar later ook wordt vermoord, ontvlucht Rigoberta haar land; ze zet haar werk voort vanuit Mexico. Nog zes keer gaat ze terug naar Guatemala. De eerste keren wordt ze bedreigd, gevangen genomen, over de grens gezet. Maar ze wordt steeds bekender in de wereld, waar ze haar verhaal vertelt. Ze is actief binnen de Verenigde Naties als lid van de werkgroep Inheemse Volken, de werkgroep Rassendiscriminatie en Rechten voor Minderheden, ze is lid van de VN Mensenrechtencommissie, in 1985 is ze aanwezig op de VN-Vrouwenconferentie in Nairobi.

Tenslotte is er naast andere prijzen, in 1992 de Nobelprijs voor de Vrede, de kroon op haar werk.

De realiteit is dat Guatemala ook vandaag nog een van de meest gewelddadige landen van Zuid- en Midden Amerika is.

Literatuur:

- El.Burgos-Debray, Rigoberta Menchu, Leuven 1983
- Julia Esquivel, 'Guatemala zal bloeien. Gedichten Den Bosch 1987
- Mari Coolen, Tussen goud en god, Bisschopp. Adviescomm. Den Haag.
- Jeanette Bierman red., *Het verstoorde evenwicht. Indiaanse vrouwen zwijgen niet langer*, Utrecht, Solidaridad